
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XX (2023), №1
s. 59-76
doi: 10.36121/tambroziak.20.2023.1.059

Tomasz Ambroziak
ORCID: 0000-0002-0125-6011
(Instytut Polski w Moskwie)

Zgromadzenia szlacheckie dokonujące wyboru kandydatów na woźnych sądowych w województwie wileńskim w latach 1604-1616 w świetle korespondencji urzędowej wojewody wileńskiego Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki”

Streszczenie: W niniejszym artykule w oparciu o materiał korespondencji urzędowej wojewody wileńskiego Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki” przeanalizowano, jakie zgromadzenia szlacheckie posiadały kompetencje oraz faktycznie dokonywały wyboru woźnych sądowych w powiatach województwa wileńskiego w latach 1604–1616. Przeprowadzona analiza wykazała, że w prawie połowie przypadków wybór ten dokonywany był na rokach sądowych (trzykrólskich, trojeckich i michałowskich), ale prawie równie często – na sejmikach powiatowych (przedsejmowych, deputackich i innych). Wnioski z analizy zmuszają do postawienia istotnych pytań natury teoretycznej odnośnie istoty i charakteru prawnego wspólnoty szlachty powiatowej oraz jej kultury prawnej.

Słowa kluczowe: Wielkie Księstwo Litewskie, województwo wileńskie, szlachta, woźni, sejmiki, roki sądowe

Assemblies of the nobility electing candidates for court ushers in the Vilnius voivodeship in 1604–1616 in the light of the official correspondence of the Vilnius voivode Mikołaj Krzysztof Radziwiłł “Sierotka”.

Annotation: In this article, based on the material of the official correspondence of the Vilnius voivode Mikołaj Krzysztof Radziwiłł “Sierotka”, an analysis was made of which nobility assemblies had the authority and actually made the selection of court ushers in the powiats of the Vilnius voivodeship in 1604–1616. The analysis showed that in almost half of the cases, the selection was made at the assizes (trzykrólskie, trojeckie and michałowskie), but almost as often – at the sejmiks (pre-sejm, deputy and other). The conclusions of the analysis force us to raise important theoretical questions about the essence and legal character of the county nobility community and its legal culture.

Keywords: The Grand Duchy of Lithuania, Vilnius voivodeship, nobility, court ushers, sejmiks, assizes

Wstęp

Zagadnienie funkcjonowania organów samorządu szlacheckiego należy do jednych z najważniejszych problemów polityczno-społecznej historii Rzeczypospolitej w okresie wczesnonowożytnym. Wciąż jednak wiele kwestii szczegółowych nie zostało wyjaśnionych w wystarczającym stopniu. Jedną z nich jest sposób wyboru woźnych sądowych w Wielkim Księstwie Litewskim.

Kwestie będące przedmiotem rozważań zawartych w niniejszym artykule nsunęły się piszącemu te słowa podczas przygotowywania wspólnie z prof. Tomaszem Kempą edycji akt sejmikowych województwa wileńskiego z lat 1566–1655¹ oraz analizy dokumentów znajdujących się w księdze nr 8 z działu II Archiwum Warszawskiego Radziwiłłów w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych. Nasz zespół stanął bowiem przed problemem zebrania i selekcji akt sejmikowych, a co za tym idzie – odróżnienia dokumentów o proveniencji sejmikowej od tych, które zostały wytworzone przez inne zgromadzenia szlachty powiatowej. W innym miejscu przyjrano się bliżej aktom sejmikowym zawartym we wspomnianej księdze, przede wszystkim dotyczącym wyboru kandydatów na urzędy sędziego ziemskiego, podsędka, pisarza i podkomorzego². Z tego powodu w tejsze pracy nie zamieszczono bliższej i dokładnej charakterystyki tego materiału źródłowego. Postanowiono natomiast dogłębniej przyjrzeć się i poddać szczegółowej analizie wątek kompetencji posiadanych przez zgromadzenia szlacheckie oraz ich realnego wpływu na wybór kandydatów na woźnych w województwie wileńskim w latach 1604–1616, tj. w okresie sprawowania urzędu wojewody wileńskiego przez Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotkę”. Rozważania te nie pretendują oczywiście do całościowego omówienia problematyki funkcjonowania instytucji woźnych w Wielkim Księstwie Litewskim, które siłą rzeczy musiałoby zostać poparte dogłębną kwerendą, także w innego rodzaju materiale źródłowym, w tym przede wszystkim w księgach sądowych. Jednak zebrany i przeanalizowany materiał pozwala, jak się wydaje, na postawienie pewnych hipotez i pytań badawczych, które mogą być punktem wyjścia do dalszych badań.

Rezultaty badań

Institucja woźnych, zdaniem badaczy, została wprowadzona w Wielkim Księstwie Litewskim wskutek reform administracyjno-sądowniczych z lat 1564–1566 w oparciu o przepisy II Statutu Litewskiego i powstała z połączenia instytucji dzieckiego i wiza³.

¹ *Akta sejmikowe województwa wileńskiego (1566–1655)*, oprac. T. Ambroziak, T. Kempa, Toruń 2023 (w druku).

² T. Ambroziak, *Wybór urzędników i woźnych przez sejmiki województwa wileńskiego na początku XVII w.: teoria i praktyka w świetle korespondencji urzędowej wojewody wileńskiego Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki”*, [w:] *Parlamentaryzm i elity parlamentarne w XVII wieku* (w druku).

³ И.И. Лаппо, *Земский суд в Великом княжестве Литовском в конце XVI века*, „Журнал министерства народного просвещения”, 1897, nr 6, s. 272–275; tenże, *Великое княжество Литовское во второй половине XVI столетия. Литовско-русский совет и его сеймик*, Юрьев 1911, s. 112; A. Zakrzewski, *Wiz w prawie litewskim*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” (dalej: CPH), 1985, t. 37, s. 153–165; В. Пазнякоў, *Віж*, [w:] *Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя*, т. 1: Абаленскі – Кадэцыя, рэдкал. Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [i інш.], Мінск 2005, s. 407–408; Г. Маслыка, *Возны*, [w:] тамże, s. 460; В. Поліщук, *Запровадження уряду возного в Луцькому повіті у 1567 році*, „Український археографічний щорічник”, 2002, вип. 7, s. 186; tenże, *Врядове виживство в структурі публічно-правових процедур*

Z poglądem tym nie zgodził się jednak Aliaksiej Szalanda, który stwierdził, że w powiecie grodzieńskim terminy „wiz” i „woźny” były równoznaczne i występowały równoległe już od drugiej połowy lat 50. XVI w.⁴ Pierwszy przypadek użycia drugiego z nich ów badacz odnotował w 1557 r.⁵ Również Wołodimir Poliszczuk zauważył, że pierwsi woźni zostali wybrani już wskutek reform sądownictwa z lat 1551–1554⁶. Na sejmie wileńskim w 1551 r. szlachta prosiła Zygmunta Augusta o to, „абы въ поветехъ вижы были присяжные, шляхта оселяя, по тому уставлены, яко возные на Подляшью”. Hospodar zgodził się, by wojewodowie i starostowie w powiatach wybrali i mianowali wizów⁷. Postulat ten powtórzyli także herbowi na sejmie wileńskim w 1554 r. Zygmunt August obiecał nakazać wyznaczenie wizów tym wojewodom, którzy jeszcze tego nie uczynili. Wielki książę dodał jednak istotną nowość, nakazując braci: „до чого маеце сами дбале причинятися, и, обравши вижовъ, веры годныхъ, паном воеводамъ оповедити, а ихъ милость таковыхъ на то уставятъ”⁸. W 1554 r. Zygmunt August wprowadził zatem zasadę wyboru kandydatów na wizów przez miejscową szlachtę. Niemniej w otkazach hospodarskich z 1551 i 1554 r. wciąż mowa jest o wizach. Tymczasem słonimscy herbowi zebrani w dniu 21 listopada 1555 r. wybrali dwóch woźnych (a nie wizów): Mikołaja Górskiego i Stanisława Michajłowicza⁹. Dnia 16 grudnia 1556 r. urzędnicy ziemscy wybrali natomiast podwoźnego Stasia Romanowicza¹⁰.

II Statut Litewski w art. 4 rozdziału IV przewidywał, że wybór i postrzyżyny woźnych w powiatach należą do kompetencji odpowiedniego wojewody, a na Żmudzi starosty żmudzkiego. W przeciwieństwie do otkazu hospodarskiego z 1554 r., brak jest tam wzmianek o udziale szlachty w tej procedurze¹¹. Tymczasem szlachta słonimska zebrana jeszcze przed wydaniem II Statutu, w dniu 1 czerwca 1565 r. dokonała wyboru dziewięciu woźnych¹².

(na materiale luцьких замкових книг 1558–1567 рр.), „Соціум. Альманах соціальної історії” (dalej: СОЦІУМ), 2002, вып 1, s. 79–109; tenże, *Офіційні свідки – вижі Луцького замкового уряду в 1561–1567 рр. (особовий склад та службові підпорядкування)*, СОЦІУМ, 2005, nr 5, s. 13; Н. Старченко, *Возні на Волині в останній третині XVI-на початку XVII ст.: судові урядники чи слуги?*, СОЦІУМ, 2008, вып. 8, s. 134; О.В. Крупка, *Вижі та возні у структурі і процедурах місцевого суду Волині 1560–1570-х рр. XVI ст., „Етнічна історія народів Європи”*, 2011, вып. 34, s. 89.

⁴ А. Шаланда, *Земскі суд Гарадзенскага павета ў 1555–1564 гг.*, „Гарадзенскі палімпсест”, 2009, s. 50.

⁵ Тамże, s. 45.

⁶ В. Поліщук, *Запровадження уряду возного...*, s. 191.

⁷ Уставы данные Литве и областямъ Жмудьской и Волынской, на второмъ Виленскомъ сейме, Октября 18 и Ноября 20 1551 г., [w:] *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею*, т. 3, Санкт-Петербург 1848, s. 35.

⁸ Тамże, s. 51–52.

⁹ Początek odprawowania sądów w powiecie słonimskim, Słonim, 21 XI 1555, [w:] *Акты, издаваемые Виленскою археологическою комиссиею для разбора древних актов*, т. 22: *Акты слонимскаго земскаго суда*, Вилна 1895, s. 2.

¹⁰ Избрание подвозного Стася Романовича, Słonim, 16 grudnia 1556, [w:] тамże, s. 38; Поліщук В., *Запровадження уряду возного...*, s. 191–192.

¹¹ *Статут Великого князства Литовского 1566 года*, [w:] „Временник Московского общества истории и древностей российских”, 1855, кн. 23, s. 66.

¹² Początek odprawowania sądów ziemskich w powiecie słonimskim, Słonim, 1 VI 1565, [w:] *Акты, издаваемые Виленскою археологическою комиссиею...*, s. 147–148.

III Statut Litewski wniósł w tym zakresie istotną zmianę. W art. 8 rozdziału IV przewidywał on bowiem, że

„panowie wojewodowie w każdym powiecie sądowym, gdzie księgi leżą, a w ziemi żmudzkiej pan starosta żmudzki, woźnych ustawiali, dawali i postrzygali szlachtę, ludzi dobrych, wiary godnych, cnotliwych i osiadłych w tymże powiecie, których urząd ziemski i szlachta obiorą”¹³.

Tym samym według tego zbioru praw woźni mieli być nominowani i postrzygani przez odpowiedniego wojewodę (na Żmudzi przez starostę żmudzkiego), ale kandydatów na tę funkcję miała wskazywać szlachta oraz urząd ziemski. Treść tego artykułu jest jednak dość niedookreślona, bowiem ani nie wskazano w nim, jaki organ miałby tego wyboru dokonywać (sejmik? pozasejmikowy zjazd szlachecki?), w jaki sposób miałby on współdziałać w tym zakresie z urzędem ziemskim, ani nie uściślono procedury, w ramach której miano by to czynić.

Warto zauważyć, że III Statut używał terminu „sejmik” jedynie w odniesieniu do zgromadzeń przedsejmowych, generalnych oraz relacyjnych. W przypadku zebrania elekcyjnych art. 1 tegoż rozdziału IV nie wspominał wprost o sejmiku jako o organie kompetentnym do dokonania wyboru kandydatów na sędziego ziemskiego, podsędka i pisarza. Dosłownie przewidywał natomiast, że król, a w razie jego pobytu poza granicami Wielkiego Księstwa, wojewoda albo kasztelan złoży szlachcie danego powiatu „czas ku zjachaniu”, jego list ma zaś zostać ogłoszony na cztery tygodnie przed wyznaczonym terminem „tym obyczajem, jako o inszych liściech naszych seymowych abo wojennych jest (...) opisano”¹⁴. Podobne sformułowanie o złożeniu „часу, на который съехавшия вси станы” mają wybrać urzędników, zawierał art. 1 IV rozdziału II Statutu z roku 1566¹⁵.

Niestety, kwestia, jaki dokładnie organ posiadał kompetencje do wyboru kandydatów na woźnych, nie została dotychczas przekonująco wyjaśniona w literaturze przedmiotu. Iwan Iwanowicz Łappo w artykule poświęconym sądowi ziemskiemu w Wielkim Księstwie Litewskim, nie wdając się w głębszą analizę, przytoczył zasadę przewidzianą w art. 8 IV rozdziału III Statutu, dodatkowo stwierdzając w przypisie, że woźni byli wybierani przez „społeczeństwo” (na marginesie polemiki z opinią Iwana Dmitrijewicza Bielajewa, który uważał, że byli oni wyznaczani przez wojewodów, starostów i dzierżawców)¹⁶. Łappo na potwierdzenie swojej tezy opublikował list wojewody witebskiego Mikołaja Sapielhy do szlachty powiatu witebskiego z 17 marca 1591 r. z konfirmacją woźnego Michała Dobrzejeckiego, wybranego przez szlachtę dzień wcześniej na sejmiku relacyjnym po sejmie 1590–91 r., który miał jednocześnie powołać posłów na konwokację wileńską (13–20 maja 1591 r.)¹⁷. Szerzej badacz ten zajął się ową kwestią w monografii poświęconej powiatom i sejmikom litewskim. Na jej kartach stwierdził on, że uprawnienie to przysługiwało szlachcie zebranej zarówno na sejmiku, jak i na rokach sądowych. Pogląd ten został oparty jedynie na podstawie materiału normatywnego, czyli

¹³ *Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego, naprzód za Najsławniejszego Hospodara Króla Jego Mości Zygmunta III w Krakowie w roku 1588...*, Wilno 1744, s. 125.

¹⁴ Tamże, s. 114.

¹⁵ *Статут Великого князьства Литовского 1566 года...*, s. 64.

¹⁶ И.И. Лаппо, *Земский суд...*, s. 273.

¹⁷ Tamże, s. 273, przyp. 4.

zapisów III Statutu Litewskiego, oraz wspomnianego listu Mikołaja Sapiehy¹⁸. Podobnego sformułowania – o aprobowaniu przez wojewodę kandydatów wybranych przez „społeczeństwo szlacheckie” – użyła Natalia Starczenko. Badaczka dodała przy tym, że zawarte w aktach zatwierdzeń woźnych stwierdzenie o wyborze mogło być jedynie formułą retoryczną, która maskowała otrzymanie urzędu wskutek starań wpływowej lub zbliżonej do wojewody osoby¹⁹, co sugeruje w istocie możliwość braku dokonywania elekcji kandydatów. Andrzej Zakrzewski w monografii sejmiku trockiego przytoczył jedynie brzmienie wskazanego artykułu III Statutu oraz podał (bez omawiania) przypisy do kilku analogicznych do analizowanych w niniejszej pracy dokumentów z ks. 4 działu II Archiwum Radziwiłłów, dotyczącej okresu pełnienia przez „Sierotkę” urzędu wojewody trockiego (1591–1603). Podał również przykład wyboru przez szlachtę trocką woźnego w trakcie sejmiku deputackiego w 1595 r.²⁰ Kwestii tej ów badacz nie poruszył natomiast w syntetycznej pracy poświęconej ustrojowi Wielkiego Księstwa Litewskiego²¹. Nie zrobili tego również Diana Konieczna w monografii sejmiku brzeskiego²², Aliksandr Michniewicz w krótkim przyczynku poświęconym analizie funkcji woźnych wedle Statutów Litewskich²³, ani Ołeksandr Krupka w artykule na temat prawnego statusu wiźów i woźnych na Wołyniu w latach 60. i 70. XVI wieku²⁴. Uczynił to jedynie Andrej Radaman, który (w odniesieniu do województwa nowogródzkiego) uważał, że woźni byli wybierani na sejmikach powiatowych²⁵.

Sytuacja w Koronie nie może być w tym przypadku wskazówką, bowiem tam woźnych mianował wojewoda, na Mazowszu zaś (poza województwem płockim) starosta, a w ziemi czerskiej starosta lub kasztelan przy współudziale sędziego ziemskiego. Woźnych generalnych wyznaczał natomiast monarcha. W żadnym wypadku nie ma jednak mowy o jakiegokolwiek partycypacji społeczeństwa szlacheckiego, choć Adam Wolff przytoczył interesujący przykład powołania innego woźnego wskutek niezadowolenia szlachty płockiej z desygnowania przez wojewodę uległego wobec niego kandydata. Co więcej, w Wielkim Księstwie Litewskim urząd ten mógł objąć jedynie szlachcic, podczas gdy w Koronie podobny wymóg nie istniał, w związku z czym często pełnili go chłopię²⁶.

¹⁸ Tenże, *Великое княжество Литовское...*, s. 519–523.

¹⁹ Н. Старченко, *Возні на Волині...*, s. 135–136.

²⁰ A.B. Zakrzewski, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. – ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*, Warszawa 2000, s. 169–170.

²¹ Tenże, *Wielkie Księstwo Litewskie (XVI–XVIII w.)*. Prawo – ustrój – społeczeństwo, Warszawa 2013, s. 187.

²² D. Konieczna, *Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzeskolitewskiego w latach 1565–1763*, Warszawa 2013.

²³ А. Міхневіч, *Статус воўных на статутах ВКЛ*, [w:] *Актуальныя пытанні сучаснай прававой навуцы: матэрыялы Міжнарод. навуц. конф. студэнтаў, магістрантаў і аспірантаў і секцыі «Юрид. навуцы» Респ. навуц. конф. студэнтаў і аспірантаў вузав Респ. Беларусь «НИРС – 2011», Мінск, 4–5 нояб. 2011 г.*, отв. ред. О.И. Чуприс, Минск 2012, s. 11–12.

²⁴ О.В. Крупка, *Віжні та возні...*, s. 89–96.

²⁵ А. Радаман, *Удзел шляхты ў падтрыманні правапарадку на тэрыторыі Новагародскага ваяводства Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага ў другой палове XVI ст.*, [w:] *95 лет милиции Беларуси: материалы респ. навуц.-практ. конф. (Мінск, 1 марта 2012 г.)*, Мінск 2012, s. 116.

²⁶ S. Kutrzeba, *Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich. I. Województwo krakowskie (1374–1501)*. Kraków 1901, s. 96–99; A. Wolff, *Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370–1526*, Wrocław 1962, s. 123; A. Szymczakowa, *Woźni sądowi łączycy, sieradscy i wieluniscy do połowy XV w.*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica”, 1989, nr 36, s. 78; Z. Rymaszewski, *Woźny sądowy. Z badań nad organizacją sądów prawa polskiego w średniowieczu*, Warszawa 2008, s. 59–67; W. Nowosad, *Formowanie się urzędu woźnego generalnego w ziemi chełmińskiej w końcu XVI wieku*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, red. A. Gorak,

Wciąż otwartym pozostaje zatem pytanie o charakter prawny wyboru woźnych na Litwie i organu, który tego wyboru dokonywał.

Warto w tym miejscu przyrzeć się praktyce dokonywania wyboru woźnych w powiatach województwa wileńskiego. W zawartych w omawianej księdze listach szlachty i konfirmacjach woźnych przez wojewodę wileńskiego znajdują się informacje o 63 osobach wybranych na ów urząd w tamtejszych powiatach w latach 1604–1616. Z tego w powiecie wileńskim wybrano 9 woźnych, oszmiańskim – 23, lidzkim – 19, wiłkomierskim – 9 i brasławskim – 3. W podziale na kolejne lata wiadomo o wyborze następującej liczby woźnych: w 1604 r. – 8 osób, 1605 – 5, 1606 – 1, 1607 – 5, 1608 – 0, 1609 – 4, 1610 – 9, 1611 – 8, 1612 – 4, 1613 – 6, 1614 – 3, 1615 – 9, 1616 – 1.

Jaki zatem organ – zgromadzenie dokonywało elekcji? Niestety, w wielu listach szlachty do wojewody wileńskiego kwestia ta pozostawała niedookreślona. Spośród znanych z tej korespondencji 63 osób wybranych przez powiaty województwa wileńskiego na woźnych w latach 1604–1616 jedynie w 32 przypadkach w dokumencie wskazano, które ze zgromadzeń podjęło decyzję o obsadzie urzędu.

W 13 przypadkach w dokumencie *expressis verbis* stwierdzono, że wyboru dokonała szlachta zebrana na sejmiku lub w celu odbycia sejmiku. W 5 przypadkach było to zgromadzenie przedsejmowe. Są to listy sejmików: oszmiańskiego z 26 marca 1607 r. (2 listy, z prośbą o zatwierdzenie Wasyla Michajłowicza Koska²⁷ oraz Iwana Żynka²⁸); wiłkomierskiego z 16 sierpnia 1611 r. z prośbą o zatwierdzenie Stanisława Ławrynowicza Woźnowicza²⁹ oraz oszmiańskiego z 8 stycznia 1613 r. (2 listy, z prośbą o zatwierdzenie Łukasza Szyszli³⁰ oraz Dymitra Hrudzinki³¹). W 7 przypadkach wybór kandydata nastąpił na zgromadzeniu deputackim. Są to listy sejmików: oszmiańskiego z 2 lutego 1605 r. z prośbą o zatwierdzenie Tymofieja Lewoszkowicza³²; brasławskiego z 2 lutego 1610 r. z prośbą o zatwierdzenie Adama Palczewskiego³³; lidzkiego z 2 lutego 1611 r. z prośbą o zatwierdzenie Mikołaja Stanisławowicza Widźmina³⁴; wiłkomierskiego z 2

I. Łuć, D. Magier, t. 1, Lublin–Siedlce 2008, s. 35; tenże, *Woźny ziemski chełmiński i generał woźny ziemski chełmiński w XVI w.*, „*Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*”, 2008, t. 11, s. 39–55; R. Jop, *Początki urzędu woźnego generalnego (ministerialis Regni generalis) w ziemi chełmskiej w ostatniej ćwierci XVI wieku*, CPH, 2022, t. 74, z. 1, s. 147–151.

²⁷ List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecony na woźnowstwo Wasila Michajłowicza Koska, Oszmiana, 26 III 1607, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Archiwum Warszawskie Radziwiłłów (dalej: AR), dz. II, ks. 8, s. 191–192.

²⁸ Szlachta powiatu oszmiańskiego do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki”, Oszmiana, 26 III 1607, tamże, s. 196–197.

²⁹ List od Ich Mości panów obywatelów wiłkomierskich o zaleceniu woźnego Stanisława Ławrynowicza Woźnowicza, Wiłkomierz, 16 VIII 1611, tamże, s. 241–242.

³⁰ Od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego na zalecenie woźnego Łukasza Szyszłę, Oszmiana, 8 I 1613, tamże, s. 265.

³¹ List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecenia woźnego Dmitra Hrudzinkę, Oszmiana, 8 I 1613, tamże, s. 267.

³² List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecając na woźnowstwo Cimo-fieja Liewoszkowicza, Oszmiana, 2 II 1605, tamże, s. 162.

³³ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu brasławskiego zalecenia woźnego Adama Palczewskiego, Brasław, 2 II 1610, tamże, s. 215–216.

³⁴ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu lidzkiego o zaleceniu woźnego Mikołaja Stanisławowicza Widźmina, Lida, 2 II 1611, tamże, s. 237.

lutego 1613 r. (2 listy, z prośbą o zatwierdzenie Jana Walentynowicza³⁵ oraz Hrehora Kotkuna³⁶) i z 2 lutego 1614 r. z prośbą o zatwierdzenie Mikołaja Skrobockiego³⁷ oraz lidzkiego z 2 lutego 1615 r. z prośbą o zatwierdzenie Jana Wyzgi³⁸. W jednym przypadku wyboru dokonał sejmik relacyjny po konwokacji wileńskiej (list z 15 czerwca 1615 r. z prośbą o zatwierdzenie Jarosza Jeleńskiego)³⁹.

W 12 przypadkach data wyboru woźnego i powstania dokumentu pokrywa się z datą odbycia sejmiku, choć w samym dokumencie brak wzmianek o tym, że wyboru dokonała zgromadzona na nim szlachta. Za uznaniem, że tak było, przemawia głównie koincydencja czasowa. W 3 przypadkach był to sejmik przedsejmowy. Dnia 15 sierpnia 1611 r. szlachta powiatu wileńskiego wystosowała list z prośbą o zatwierdzenie Michała Branca Wardomskiego⁴⁰: „которы есьмо тепер тут до Вилна для некоторых справ и потребуъ своих зъехали”, wiadomo jednak, że w tym czasie odbywał się sejmik przedsejmowy, który uchwalił instrukcję dla posłów (z datą o dwa dni późniejszą, tj. 17 sierpnia 1611), zachowaną zresztą w kilku kopiach⁴¹. Prócz tego 16 sierpnia 1611 r. szlachta oszmiańska w podobny sposób wystąpiła o zatwierdzenie Matysa Wojciechowicza Rodziewicza. Prośbę w tym przypadku podpisał tylko wojewoda brzeskolitewski Krzysztof Zenowicz, aczkolwiek przyłożono pod nią aż 60 pieczęci⁴². W tym czasie, podobnie jak w powiecie wileńskim, w Oszmianie odbywał się sejmik przedsejmowy, którego instrukcja poselska z 15 sierpnia 1611 r. znana jest z kilku kopii⁴³. Ponadto brać z powiatu lidzkiego 3 stycznia 1615 r. wystosowała list z prośbą o zatwierdzenie Mikołaja Tomkowicza Parchwienowicza⁴⁴. Instrukcji tamtejszego sejmiku lidzkiego nie udało się odnaleźć, niemniej szczątkowe informacje o jej treści są znane z dokumentu o nazwie „Petycje z Wilna na sejm”, spisane być może na sejmiku generalnym w Słonimie⁴⁵. Znane są jednak instrukcje innych odbywających się w tym czasie zgromadzeń, na przykład

³⁵ List od obywatelów powiatu wilkomierskiego, Wilkomierz, 2 II 1613, tamże, s. 269.

³⁶ W nagłówku błędnie wskazano, że list pochodzi od szlachty powiatu oszmiańskiego: List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego (sic!), Wilkomierz, 2 II 1613, tamże, s. 271.

³⁷ List zalecenia woźnego Mikołaja Skrobockiego od panów obywatelów powiatu wilkomierskiego, Wilkomierz, 2 II 1614, tamże, s. 285-286.

³⁸ List od panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecony na woźnowstwo Jana Wyzgi, Lida, 2 II 1615, tamże, s. 307-308.

³⁹ List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecony na woźnowstwo Jarosza Jeleńskiego, Oszmiana, 15 VI 1615, tamże, s. 316-317.

⁴⁰ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu i województwa wileńskiego o zaleceniu woźnego Michała Branca Wardomskiego, Wilno, 15 VIII 1611, tamże, s. 239-240.

⁴¹ Instrukcja dla posłów na sejm z sejmiku powiatu wileńskiego, Wilno, 17 VIII 1611, AGAD, AR, dz. II, nr 561, s. 1-8; Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (dalej: B.PAUPAN), rkps 365, k. 44-47; Biblioteka Książąt Czartoryskich - Muzeum Narodowe w Krakowie (dalej: B.Czart.), rkps 106, s. 169-179; Paweł Progulbicki do Krzysztofa II Radziwiłła, b.m., b.d. Ceduła z listu, AGAD, AR, dz. V, sygn. 12382/II, s. 29.

⁴² List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego o zaleceniu woźnego Matysa Wojciechowicza Rodziewicza, AGAD, AR dz. II, ks. 8, s. 244-245; w konfirmacji woźnego (tamże, s. 246) wskazano jednak (błędnie?), że list został napisany 14 sierpnia 1611 r., tj. dwa dni wcześniej.

⁴³ Instrukcja dla posłów na sejm z sejmiku powiatu oszmiańskiego, Oszmiana, 15 VIII 1611, B.PAUPAN, rkps 365, k. 38-40; B.Czart., rkps 106, nr 40, s. 187-192; AGAD, AR, dz. II, nr 560, s. 1-4; Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, ф. 103, оп. 2, нр 431.

⁴⁴ List od panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecony na woźnowstwo Mikołaja Parchwienowicza, Lida, 3 I 1615, AGAD, AR dz. II, ks. 8, s. 300-301.

⁴⁵ Petycje z Wilna na sejm, [Słonim?], b.d., B.Czart., rkps 109, s. 379-380.

wileńskiego z 2 stycznia 1615 r.⁴⁶ oraz oszmiańskiego⁴⁷ i wilkomierskiego⁴⁸ z 3 stycznia 1615 r. W 6 przypadkach data wyboru woźnego i powstania dokumentu pokrywa się z terminem sejmiku deputackiego. Świadczą o tym listy szlachty powiatów: lidzkiego z 2 lutego 1607 r. z prośbą o zatwierdzenie Stanisława Kasprowicza Wojszwiła⁴⁹, wileńskiego z 2 lutego 1612 r. z prośbą o zatwierdzenie Krzysztofa Matysewicza Zakrzewskiego⁵⁰, lidzkiego z 2 lutego 1613 r. z prośbą o zatwierdzenie Szczęsnego Markowicza Wilbika⁵¹, z 3 lutego 1614 r. z prośbą o zatwierdzenie Mikołaja Hrehoriewicza Migdała⁵² i z 2 lutego 1615 r. z prośbą o zatwierdzenie Sylwestra Frączkiewicza⁵³ oraz wileńskiego z 2 lutego 1615 r. z prośbą o zatwierdzenie Krzysztofa Brzezińskiego⁵⁴.

W jednym przypadku data powstania dokumentu pokrywa się z terminem odbycia sejmiku relacyjnego po konwokacji wileńskiej – jest to list szlachty powiatu oszmiańskiego z 15 czerwca 1615 r. z prośbą o zatwierdzenie Siemiona Horewicza⁵⁵. W odróżnieniu od wzmiankowanej wyżej prośby braci z tegoż powiatu (z tego samego dnia) o zatwierdzenie Jarosza Jeleńskiego⁵⁶, w tym dokumencie nie wspomniano *expressis verbis*, że powstał on podczas tego zgromadzenia. Pod obydwoma dokumentami podpisały się w dużej mierze różne osoby – pod każdym z listów widnieją 22 podpisy, ale powtarzają się nazwiska tylko trzech osób: sędziego ziemskiego oszmiańskiego Jana Korsaka, pisarza ziemskiego oszmiańskiego Stanisława Wnuczka oraz Mikołaja Lipińskiego. Podobne zjawisko nie jest jednak niespotykane i nie musi świadczyć o tym, że oba dokumenty zostały wytworzone przez różne zgromadzenia szlacheckie. Wręcz przeciwnie, w materiałach sejmików województwa wileńskiego w tym okresie występuje ono zadziwiająco często⁵⁷. W jeszcze jednym przypadku data powstania listu pokrywa się z datą sejmiku elekcyjnego – jest to prośba szlachty powiatu lidzkiego z 5 kwietnia 1607 r. o zatwierdzenie Augustyna Maciejewicza Krupowicza⁵⁸. W tym dniu obradował w Lidzie sejmik elekcyjny

⁴⁶ Instrukcja dla posłów na sejm z sejmiku powiatu wileńskiego, Wilno, 2 I 1615, Российская национальная библиотека (dalej: РНБ), ф. 971, оп. 2, авт. 150, нр 6, к. 10–12; AGAD, AR, dz. II, supl., 266 (tylko petita).

⁴⁷ Instrukcja dla posłów na sejm z sejmiku powiatu oszmiańskiego, Oszmiana, 3 I 1615, AGAD, AR, dz. II, nr 620, s. 1–8.

⁴⁸ Instrukcja dla posłów na sejm z sejmiku powiatu wilkomierskiego, Wilkomierz, 3 I 1615, РНБ, ф. 971, оп. 2, авт. 133, нр 43, к. 131–134.

⁴⁹ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecając na woźnowstwo Stanisława Kasprowicza Wojszwiła, Lida, 2 II 1607, AGAD, AR dz. II, ks. 8, s. 200–202.

⁵⁰ Od panów obywatelów powiatu wileńskiego zalecenie woźnego Krzysztofa Matysewicza Zakrzewskiego, Wilno, 2 II 1612, tamże, s. 263.

⁵¹ List zalecenia od panów obywatelów powiatu lidzkiego woźnego Szczęsnego Markowicza Wilbika, Lida, 2 II 1613, tamże, s. 282–283.

⁵² List zalecenia woźnego Mikołaja Hrehoriewicza Migdała od panów obywatelów powiatu lidzkiego, Lida, 3 II 1614, tamże, s. 289–290.

⁵³ List od panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecony na woźnowstwo Sylwestra Frączkiewicza, Lida, 2 II 1615, tamże, s. 310–311.

⁵⁴ List od panów obywatelów województwa wileńskiego zalecony na woźnowstwo Krzysztofa Brzezińskiego, Wilno, 2 II 1615, tamże, s. 293.

⁵⁵ List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecony na woźnowstwo Siemiona Horewicza, Oszmiana, 15 VI 1615, tamże, s. 319–320.

⁵⁶ List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecony na woźnowstwo Jarosza Jeleńskiego, Oszmiana, 15 VI 1615, tamże, s. 316–317.

⁵⁷ Por. T. Ambroziak, *Wybór urzędników i woźnych...* (w druku).

⁵⁸ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecając na woźnowstwo Augustyna

mający dokonać wyboru kandydatów na urząd sędziego ziemskiego po śmierci Mikołaja Skindera⁵⁹, który został zwołany przez „Sierotkę” listem z 27 lutego 1607⁶⁰.

Interesującym przypadkiem jest natomiast list powiatu lidzkiego z 2 czerwca 1614 r. z prośbą o zatwierdzenie Jurija Krysztofowicza Kozicza. W samym dokumencie brak wskazania na to, jakiego rodzaju zgromadzenie go wysłało⁶¹. Wiadomo jednak, że właśnie w tym czasie odbywały się sejmiki nadzwyczajne, które zostały zwołane w czasie roków sądowych trojeckich, w związku z potrzebami fiskalnymi oraz protestacjami złożonymi na licznych litewskich sejmikach relacyjnych po sejmie nadzwyczajnym w Warszawie (który odbył się w dniach 3–24 XII 1613 r.)⁶².

Łącznie zatem wiadomo o 25 osobach, których wybór na woźnych został dokonany na sejmiku lub można domniemywać, że miało to miejsce podczas tego rodzaju zgromadzenia (wliczając w to wskazany powyżej przypadek wyboru Jurija Krysztofowicza Kozicza).

W 19 przypadkach w dokumentach pisanych przez szlachtę powiatową *expressis verbis* stwierdzono, że wybór kandydata na woźnego został dokonany na rokach sądowych. W 10 przypadkach były to roki trzykrólskie. Są to listy szlachty z powiatów: lidzkiego z 12 stycznia 1604 r. z prośbą o zatwierdzenie Krzysztofa Grigoriewicza (Hrehorowicza)⁶³, wilkomierskiego z 10 lutego 1605 r. z prośbą o zatwierdzenie Hrehora Janowicza Wojgina⁶⁴ i z 11 lutego 1605 r. z prośbą o zatwierdzenie Matysa Wasiliewicza⁶⁵, wileńskiego z 10 stycznia 1610 r. z prośbą o zatwierdzenie Jana Adamowicza⁶⁶, oszmiańskiego z 7 lutego 1610 r. z prośbą o zatwierdzenie Jana Jarmolicza Rudziewskiego⁶⁷

Maciejewicza, Lida, 5 IV 1607, AGAD, AR dz. II, ks. 8, s. 198–199.

⁵⁹ O śmierci którego szlachta lidzka zawiadomiła wojewodę wileńskiego Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła listem z sejmiku deputackiego lidzkiego z 2 lutego 1607 r. List zawarty od urzędników ziemskich pozostałych lidzkich o zejściu sędziego ziemskiego, Lida, 2 II 1607, tamże, s. 189.

⁶⁰ Tamże, s. 189–190.

⁶¹ List od panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecony na woźnowstwo Jurija Krysztofowicza Kozicza, Lida, 2 VI 1614, tamże, s. 298.

⁶² Przykład protestacji szlachty powiatu wileńskiego, w którym sejmik relacyjny odbył się w terminie sejmiku deputackiego: Laudum sejmiku relacyjnego (połączonego z sejmikiem deputackim) powiatu wileńskiego, Wilno, 2 II 1614, AGAD, AR, dz. II, nr 602, s. 1–3 i 4–6; protestacji szlachty powiatu wilkomirskiego, w którym sejmik relacyjny odbył się 13 lutego 1614 r.: Protestacja szlachty zebranej na sejmiku relacyjnym powiatu wilkomirskiego przeciwko uchwale poborowej sejmu nadzwyczajnego 1613 r., Wilkomierz, 13 II 1614, AGAD, AR, dz. II, nr 604, s. 1–2; uniwersał Zygmunta III Wazy do szlachty wilkomirskiej o zwołaniu sejmiku nadzwyczajnego na 2 czerwca 1614 r., Warszawa, 13 IV 1614, AGAD, AR, dz. II, nr 608, s. 1; por. J. Byliński, *Dwa sejmy z roku 1613*, Wrocław 1984, s. 228–236.

⁶³ List Ich Mości panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecając na woźnowstwo Krzysztofa Hrehorowicza, Lida, 12 I 1604, AGAD, AR dz. II, ks. 8, s. 149–150.

⁶⁴ List pisany z Onikszt, List od Ich Mości panów obywatelów powiatu wilkomirskiego zalecając na woźnowstwo Hrehora Janowicza, Onikszt, 10 II 1605, tamże, s. 163–164.

⁶⁵ List pisany z Onikszt, List od Ich Mości panów obywatelów powiatu wilkomirskiego zalecając na woźnowstwo Matysa Wasiliewicza, Onikszt, 11 II 1605, tamże, s. 166–167.

⁶⁶ List panów obywatelów powiatu wileńskiego zalecenia woźnego Jana Adamowicza, Wilno, 10 I 1610, tamże, s. 281–282.

⁶⁷ List pisany jest z Miadzioła „на сих роках теперешних у Мядзеле судовне отправаючих”; List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecenia woźnego Jana Jarmolicza Rudziewskiego, Miadzioł, 7 II 1610, tamże, s. 221–222; potwierdzenie informacji o wyborze na rokach trzykrólskich znajdujemy również w konfirmacji woźnego; znajdujemy w niej jednak (błędna?) informację, że list szlachty został napisany 8 lutego 1610 r. (tamże, s. 222), choć datacja w samym liście jest o dzień

i z 9 marca 1610 r. z prośbą o zatwierdzenie Stanisława Szyrmy⁶⁸, lidzkiego z 21 stycznia 1611 r. z prośbą o zatwierdzenie Jana Czechowicza⁶⁹, wilkomirskiego z 13 lutego 1612 r. z prośbą o zatwierdzenie Wojciecha Pawłowicza⁷⁰, oszmiańskiego z 10 lutego 1615 r. z prośbą o zatwierdzenie Heliasza Dzierewojeda⁷¹ oraz wileńskiego z 9 stycznia 1616 r. z prośbą o zatwierdzenie Malchera Wojciechowicza Dowgiała⁷².

W jednym przypadku posiadamy informacje, że elekcja kandydata na woźnego została dokonana na rokach trojeckich. Był to wybór Sergieja Michajłowicza Koska przez szlachtę oszmiańską. Sam list z prośbą o jego zatwierdzenie nie jest znany i nie został wpisany do kopiariusza. Informacja o wyborze kandydata na woźnego pochodzi zaś z listu konfirmacji woźnego przez „Sierotkę” z 26 czerwca 1604 r.⁷³

W 8 przypadkach *expressis verbis* stwierdzono, że wybór kandydata na woźnego nastąpił na rokach michałowskich. Są to listy szlachty z powiatów: brasławskiego z 4 października 1609 r. z prośbą o zatwierdzenie Fiedora Artemowicza (Arciemowicza)⁷⁴, wilkomierskiego z 6 października 1609 r. z prośbą o zatwierdzenie Jana Janowicza Kamieńskiego⁷⁵, oszmiańskiego z 2 listopada 1609 r. z prośbą o zatwierdzenie Krzysztofa Andrzejewicza Iwaszkiewicza⁷⁶, z 6 października 1610 r. z prośbą o zatwierdzenie Matwieja Hryhorewicza Rosalskiego⁷⁷ i z 6 października 1611 r. z prośbą o zatwierdzenie Hrehora Jakowowicza⁷⁸, wilkomierskiego z 6 października 1611 r. z prośbą o zatwier-

---

wcześniejsza.

⁶⁸ List pisany jest z Miadziola „на сих рочкох теперешних у Мяделе судовне отправаючих”; List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecenia woźnego Stanisława Szyrmy, Miadziół, 9 III 1610, tamże, s. 223–224.

⁶⁹ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu lidzkiego o zalecenie woźnego Jana Czechowicza, Lida, 21 I 1611, tamże, s. 233–234.

⁷⁰ List pisany jest z Onikszty „pod czasem odprawowania sądów ziemskich roków trzykrólskich”. List od panów obywatelów powiatu wilkomierskiego zalecenia na woźnowstwo Wojciecha Pawłowicza, Onikszty, 13 II 1612, tamże, s. 260–261.

⁷¹ List pisany jest z Miadziola; List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecony na woźnowstwo Heliasza Dzierewojeda, Miadziół, 10 II 1615, tamże, s. 295–296.

⁷² List od panów obywatelów powiatu wileńskiego zalecony na woźnowstwo Malchera Dowgiała, Wilno, 9 I 1616, tamże, s. 325–326.

⁷³ List do Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego o postrzyżeniu i konfirmowaniu na woźnowstwo Sierhieja Michajłowicza Koska, Nieśwież, 26 VI 1604, tamże, s. 152–153.

⁷⁴ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu brasławskiego (sic!) zalecenia woźnego Fiedora Arciemowicza, Brasław, 4 października 1609 r., tamże, s. 209; w dacie konfirmacji podano 16 stycznia 1609 r., zapewne błędnie, ponieważ list szlachty jest datowany 4 października 1609 r., takąż datę napisania listu szlachty brasławskiej wskazano również w treści konfirmacji: Konfirmacja temu woźnemu brasławskiemu Fedorowi Arciemowiczu, tamże, s. 210.

⁷⁵ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu wilkomierzyskiego zalecenia woźnego Jana Janowicza [Kamieńskiego], Wilkomierz, 6 X 1609, tamże, s. 211; w samym liście podano jedynie datę roczną i informację, że jest on pisany z roków michałowskich; dokładna data dzienna, tj. 6 października 1609 r., została podana w konfirmacji. Konfirmacja temu woźnemu wilkomierskiemu Jana Janowicza Kamieńskiego (sic!), tamże, s. 212.

⁷⁶ List pisany jest z Miadziola; List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego o woźnego Krzysztofa Andrzejewicza Iwaszkiewicza, Miadziół, 2 XI 1609, tamże, s. 213.

⁷⁷ List pisany jest w Oszmianie „на рокох судовых”. List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecenia woźnego Matwieja Hryhorowicza Rosalskiego, Oszmiana, 6 X 1610, tamże, s. 235–236.

⁷⁸ List panów obywatelów powiatu oszmiańskiego o konfirmowanie na woźnowstwo Hrehora Jakowowicza, Oszmiana, 6 X 1611, tamże, s. 247–248.

dzenie Aleksandra Bartłomiejewicza Rudziańskiego⁷⁹ oraz oszmiańskiego z 5 października 1612 r. z prośbą o zatwierdzenie Stanisława Olendskiego⁸⁰ i z 9 października 1612 r. z prośbą o zatwierdzenie Kaspra Jankowskiego⁸¹.

W 11 listach szlachty (ani w wysłanych w odpowiedzi na nie konfirmacjach woźnych) nie zamieszczono informacji o dokonaniu wyboru kandydata na rokach ziemskich, ale oczywista koincydencja czasowa pozwala przypuszczać, że to właśnie na nich miała miejsce owa czynność. Jednocześnie brak jakichkolwiek informacji o odbyciu w tym czasie sejmiku. W 3 przypadkach data powstania dokumentu pokrywa się z terminem odbycia roków trzykrólskich. Są to listy z powiatów: wileńskiego z 13 stycznia 1607 r. z prośbą o zatwierdzenie Jana Wyszomirskiego⁸² oraz lidzkiego z 12 stycznia 1611 r. z prośbą o zatwierdzenie Aleksandra Siemionowicza Girdziewskiego⁸³ i 20 stycznia 1615 r. z prośbą o zatwierdzenie Malchera Andrzejewicza Downarowicza⁸⁴.

W 4 przypadkach data powstania dokumentu pokrywa się z terminem odbycia roków trojeckich. Są to listy szlachty z powiatów: wileńskiego z 20 czerwca 1604 r. z prośbą o zatwierdzenie Jana Stanisławowicza Karwowskiego⁸⁵, oszmiańskiego z 22 czerwca 1604 r. z prośbą o zatwierdzenie Hrehora Źdanowicza⁸⁶ i 19 lipca 1615 r. z prośbą o zatwierdzenie Piotra Domańskiego⁸⁷ oraz lidzkiego z 14 czerwca 1610 r. z prośbą o zatwierdzenie Hryhora Stanisławowicza Sporczyka (Sportyka)⁸⁸. Natomiast w 4 przypadkach dokumenty powstały w trakcie roków michałowskich. Są to listy szlachty z powiatów: oszmiańskiego z 3 października 1604 r. z prośbą o zatwierdzenie Iwana Siemionowicza Kulbaki⁸⁹, a także lidzkiego z 4 listopada 1605 r. (2 listy: z prośbą o za-

⁷⁹ List od panów obywatelów powiatu wilkomierskiego o zalecenie na woźnowstwo woźnego Aleksandra Bartłomiejewicza Rudziańskiego, Wilkomierz, 6 X 1611, tamże, s. 249–250 (kopia 1) i 253–254 (kopia 2).

⁸⁰ List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecenia na woźnowstwo Stanisława Oliendskiego, Oszmiana, 5 X 1612, tamże, s. 273–274.

⁸¹ List od panów obywatelów tegoż powiatu oszmiańskiego zalecenia na woźnowstwo Kaspra Jankowskiego, Oszmiana, 9 X 1612, tamże, s. 276–277.

⁸² List od panów obywatelów województwa wileńskiego zalecony na woźnowstwo Jana Wyszomirskiego, Wilno, 13 I 1607, tamże, s. 194–195.

⁸³ Zalecenie od panów obywatelów powiatu lidzkiego na woźnowstwo Aleksandra Siemionowicza Girdziewskiego, Lida, 12 I 1611, tamże, s. 255–256.

⁸⁴ List od panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecony na woźnowstwo Malchera Andrzejewicza Downarowicza, Lida, 20 I 1615, tamże, s. 313–314.

⁸⁵ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu wileńskiego zalecając na woźnowstwo Jana Stanisławowicza Karwowskiego, Wilno, 20 VI 1604, tamże, s. 168–169.

⁸⁶ List pisany jest z Miadzioła; List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecając na woźnowstwo Hrehora Źdanowicza, Miadzioł, 22 VI 1604, tamże, s. 155–156.

⁸⁷ List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecony na woźnowstwo Piotra Domańskiego, Miadzioł, 19 VII 1615, tamże, s. 322–323. W dacie listu wskazano, że został on napisany w Miadziole, w konfirmacji zaś (błędnie?, że w Oszmianie: Konfirmacja temu woźnemu Domańskiemu, Nieśwież, 2 IX 1615, tamże, s. 323–324.).

⁸⁸ W nagłówkach listu i konfirmacji błędnie wskazano, że jest to list szlachty z powiatu oszmiańskiego: List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego (sic!) zalecenia woźnego Hrehora Stanisławowicza Sporczyka, Lida, 14 VI 1610, tamże, s. 227–228.

⁸⁹ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecając na woźnowstwo Iwana Siemionowicza Kulbaki, Oszmiana, 3 X 1604, tamże, s. 153–154.

twierdzenie Andrzeja Ławrynowicza⁹⁰ i Stanisława Jakubowicza Rodziewicza⁹¹) oraz 5 listopada 1609 r. z prośbą o zatwierdzenie Jana Jakubowicza Butrymowicza⁹².

Łącznie zatem znane są wiadomości o 30 osobach, których wybór na woźnych został dokonany na rokach sądowych, lub można domniemywać, że tak właśnie było (nie wliczając w to wskazanego powyżej przypadku wyboru Jurija Krysztofowicza Kozicza).

W 2 przypadkach informacje z listów szlachty do „Sierotki” są niejasne. W liście szlachty powiatu wileńskiego z 5 czerwca 1604 r. (z prośbą o zatwierdzenie Stanisława Bujwida) stwierdzono, że zjechała się ona w Wilnie „для некоторых справъ и потребуъ своихъ”. Pod dokumentem brak podpisów i informacji o liczbie przyłożonych pieczęci. Kopista uczynił jedynie adnotację o postrzyżeniu i wydaniu listu konfirmacji „jako innym woźnym się listy dają”, bez wpisywania jego treści⁹³. Nie posiadamy informacji o odbywaniu w tym czasie sejmików. Należy zaznaczyć, że 5 czerwca w 1604 r. wypadł w sobotę przed Świętem Zesłania Ducha Świętego, a zatem osiem dni przed przypadającą w tym roku na 13 czerwca uroczystością Trójcy Przenajświętszej, po której odbywać się miały roki trojeckie. Jednocześnie dzień ten przypadł siedem tygodni po Wielkanocy, a zatem w ostatnich dniach rozpatrywania spraw województwa wileńskiego w trakcie wileńskiej kadencji Trybunału Litewskiego⁹⁴. Być może zatem wspomniane w liście „sprawy i potrzeby” dotyczyły udziału w jego sesji, domniemanie to siłą rzeczy wymagałoby jednak potwierdzenia.

Drugi przypadek to list szlachty powiatu brasławskiego z 17 września 1604 r. (z prośbą o zatwierdzenie Makara Iwanowicza Koreniewicza). W dokumencie stwierdzono, że został on napisany w Brasławiu „na zjeździe”, bez sprecyzowania, jakiego rodzaju było to zgromadzenie, aczkolwiek znana jest liczba pieczęci przyłożonych pod dokumentem (13) oraz złożonych podpisów (16), brak natomiast konfirmacji tegoż woźnego⁹⁵. Brakuje także informacji o odbywaniu w tym czasie sejmików.

---

⁹⁰ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecając na woźnowstwo Andrzeja Ławrynowicza, Lida, 4 XI 1605, tamże, s. 172–173.

⁹¹ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecając na woźnowstwo Stanisława Jakubowicza Rodziewicza, Wilno (sic!), 4 XI 1605, tamże, s. 177–178. W dacie listu znajduje się zaskakująca (błędna?) informacja, że został on napisany nie w Lidzie (jak pierwszy z listów), ale w Wilnie, choć w treści wyraźnie wskazano, że dotyczy on powiatu lidzkiego. Pod listem dotyczącym Andrzeja Ławrynowicza przyłożono 22 pieczęcie, ale podpisały go tylko 3 osoby: sędzia ziemski lidzki Mikołaj Skinder, podsekretarz lidzki Stanisław Tukało i pisarz ziemski lidzki Wojciech Skinder. Pod listem dotyczącym Stanisława Jakubowicza Rodziewicza przyłożono 35 pieczęci i złożono 20 podpisów, przy czym uczynili to także wspomnieni Tukało i Skinder. Można odnotować również ciekawy fakt, że konfirmacja Andrzeja Ławrynowicza nastąpiła po 42 dniach (Konfirmacja temu woźnemu Andrzejowi Ławrynowiczowi, Nieśwież, 16 XII 1605, tamże, s. 174–175), a Stanisława Rodziewicza dopiero po 210 dniach (Konfirmacja temu woźnemu Rodziewiczowi, Nieśwież, 2 VI 1606, tamże, s. 178–179).

⁹² List od panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecenia na woźnowstwo Jana Jakubowicza Butrymowicza, Lida, 5 XI 1609, tamże, s. 206–207.

⁹³ Od Ich Mości panów obywatelów powiatu wileńskiego zalecając woźnego Stanisława Bujwida, Wilno, 5 VI 1604, tamże, s. 151–152.

⁹⁴ Por. *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1582–1696). Spis*, pod red. A. Rachuby, oprac. H. Lulewicz i A. Rachuba, Warszawa 2007, s. 26, 121.

⁹⁵ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu brasławskiego zalecając na woźnowstwo Makara Iwanowicza Koreniewicza, Brasław, 17 IX 1604, AGAD, AR, dz. II, ks. 8, s. 171.

Należy wskazać też 6 przypadków, w których w dokumentach nie zawarto informacji o rodzaju zgromadzenia szlacheckiego, które dokonało wyboru woźnego, a jednocześnie brak oczywistej koincydencji czasowej z sejmikiem lub zwyczajowym terminem odbywania roków sądowych. Są to listy szlachty z powiatów: oszmiańskiego z 5 maja 1604 r. z prośbą o zatwierdzenie Mikołaja Czechrowskiego⁹⁶, wileńskiego z 1 września 1606 r. z prośbą o zatwierdzenie Józefa Jankowskiego⁹⁷, lidzkiego z 13(?) maja 1610 r. z prośbą o zatwierdzenie Jana Juriewicza Stecewicza⁹⁸ i z 5 lipca 1610 r. z prośbą o zatwierdzenie Aleksandra Kozicza⁹⁹ oraz oszmiańskiego z 7 lipca 1610 r. z prośbą o zatwierdzenie Stanisława Hryhoriewicza (Grygoriewicza) Lenartowicza¹⁰⁰ i z 2 stycznia 1613 r. z prośbą o zatwierdzenie Iwana Cieninki. W przypadku ostatniego dokumentu brak jest listu konfirmacji – w księdze uczyniono adnotację o jej wydaniu bez wpisywania¹⁰¹. Należy wspomnieć, że już sześć dni później w Oszmianie obradował sejmik przedsejmowy, z którego znana jest instrukcja poselska¹⁰² oraz wspomniane wyżej dwa listy z prośbą o zatwierdzenie woźnych Łukasza Szyszli i Dymitra Hrudzinki, w których *expressis verbis* stwierdzono, że powstały właśnie na tymże zgromadzeniu¹⁰³. Brak wpisania do księgi listu konfirmacji uniemożliwia weryfikację daty sporządzenia dokumentu i ewentualne uznanie, że została ona wpisana błędnie, a akt został dokonany na sejmiku. W przypadku natomiast listów dotyczących zatwierdzenia Aleksandra Kozicza i Stanisława Lenartowicza stwierdzenie, że powstały one na ewentualnie wciąż odbywających się w tym czasie rokach sądowych trojeckich, wymagałoby weryfikacji na podstawie innego materiału źródłowego.

Podsumowując wskazane powyżej informacje, można pokusić się o przedstawienie ich w formie statystycznej. Dla celów tych wyliczeń do liczby przypadków, w których w listach szlachty wprost wskazano, że wyboru kandydatów na woźnych dokonano na sejmiku, dołączono te przypadki, w których jednoznacznie nie wynika to z ich treści, aczkolwiek data ich elekcji pokrywa się z terminem odbycia sejmiku. Analogicznie, do przypadków dokonania wyboru w trakcie roków sądowych dołączono przypadki, w których *expressis verbis* nie wskazano, że nastąpił on na rokach, ale jego termin odpowiada dacie odbycia roków. Elekcję Jurija Krysztofowicza Kozicza od-

⁹⁶ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecając na woźnowstwo Mikołaja Czechrowskiego, Oszmiana, 5 V 1604, tamże, s. 147–148.

⁹⁷ List od panów obywatelów powiatu wileńskiego zalecony na woźnowstwo Józefa Jankowskiego, Wilno, 1 IX 1606, tamże, s. 180–181.

⁹⁸ W dacie listu nie podano dokładnego miejsca napisania, wskazując jedynie: „писан у повете лидском”. List zalecenia na woźnowstwo Jana Juriewicza Stecewicza od panów obywatelów powiatu lidzkiego, b.m., 13(?) V 1610, tamże, s. 225–226.

⁹⁹ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu lidzkiego zalecenia woźnego Aleksandra Kozicza, Lida, 5 VII 1610, tamże, s. 231–232.

¹⁰⁰ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecenia woźnego Stanisława Hryhoriewicza [Lenartowicza], Oszmiana, 7 VII 1610, tamże, s. 229–230.

¹⁰¹ List od panów obywatelów tegoż powiatu oszmiańskiego zalecenia na woźnowstwo Iwana Cieninki, Oszmiana, 2 I 1613, tamże, s. 279–280.

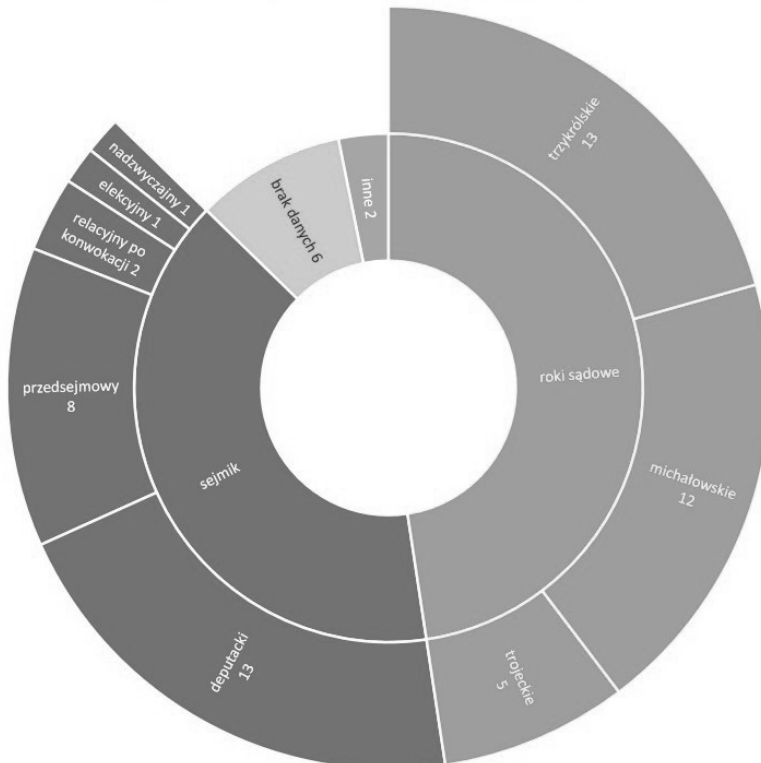
¹⁰² Instrukcja dla posłów na sejm z sejmiku powiatu oszmiańskiego, Oszmiana, 8 I 1613, AGAD, AR, dz. II, nr 585, s. 1–4.

¹⁰³ Od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego na zalecenie woźnego Łukasza Szyszłę, Oszmiana, 8 I 1613, AGAD, AR, dz. II, ks. 8, s. 265; List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecenia woźnego Dmitra Hrudzinkę, Oszmiana, 8 I 1613, tamże, s. 267.

niesiono do kategorii wyboru przez sejmik (w tym przypadku – nadzwyczajny). Do kategorii „inne” zostały odniesione dwa wskazane powyżej listy z prośbą o zatwierdzenie Stanisława Bujwida oraz Makara Iwanowicza Koreniewiczza. Do kategorii „brak danych” odniesiono zaś sześć wskazanych powyżej przypadków, w których w dokumentach nie zawarto informacji o rodzaju zgromadzenia szlacheckiego, które dokonało wyboru woźnego, a jednocześnie brak oczywistej koincydencji czasowej z sejmikiem lub zwyczajowym terminem odbywania roków sądowych.

Widzimy zatem, że na sejmikach dokonano elekcji 25 kandydatów na woźnych, co stanowi 39,7% ogólnej liczby wybranych woźnych. Najwięcej z nich wybrano na sejmikach deputackich – 13 kandydatów (20,6%). 8 kandydatów (12,7%) wytypowano na sejmikach przedsejmowych, 2 (3,2%) – na sejmiku relacyjnym po konwokacji wileńskiej, po 1 (1,6%) na sejmiku elekcyjnym i nadzwyczajnym. Na rokach sądowych dokonano elekcji 30 kandydatów, co stanowi 47,6% ogólnej liczby wybranych woźnych, w tym – 13 osób (20,6%) – na rokach trzykrólskich, 12 osób (19%) na rokach michałowskich, a 5 osób (7,9%) – na rokach trojeckich. Brak danych o zgromadzeniu, które dokonało wyboru 6 (9,6%) kandydatów na woźnych, a 2 przypadki (3,2%) zaliczono do kategorii „inne”. Powyższe dane w celu bardziej przejrzystego odczytu zaprezentowano również na Wykresie 1.

Wykres 1. Zgromadzenie dokonujące wyboru

Zakończenie

Można pokusić się o wniosek, że najważniejszym organem, na którym dokonywano wyboru kandydatów na woźnych, były roki sądowe. Jest to sytuacja poniekąd logiczna ze względu oczywisty związek funkcjonalny tego urzędu z sądownictwem. Tym niemniej, drugim ważnym typem zgromadzenia szlacheckiego, które decydowało o obsadzie tego stanowiska, był sejmik. Być może dochodziło również do elekcji urzędników poza rokami sądowymi i sejmikami, przy okazji innego rodzaju zjazdów lub zgromadzeń szlachty danego powiatu (np. możliwe, że szlachta powiatu wileńskiego uczyniła to podczas odpowiedniej kadencji Trybunału Litewskiego). Są to oczywiście wnioski oparte jedynie o częściowe dane dla jednego województwa i dość krótkiego okresu, a ich ekstrapolacja na całe Wielkie Księstwo Litewskie na tym etapie badań jest niemożliwa. Pozostają więc one na razie hipotezą, której weryfikacja wymaga dalszych kwerend i studiów.

Należy zauważyć, że zarówno w listach szlachty powiatu z prośbą o zatwierdzenie kandydatów, jak i w wydawanych w odpowiedzi na nie listach wojewody wileńskiego z konfirmacją woźnych, brak jest w zasadzie zróżnicowania charakteru prawnego wyboru ze względu na dokonujący go organ – zgromadzenie. W dokumentach stosowane są dość podobne formuły. Przykładowo, w liście z powiatu oszmiańskiego z 8 stycznia 1613 r. z prośbą o zatwierdzenie Dymitra Hrudzinki, w którym *expressis verbis* stwierdzono, że powstał on na sejmiku (w tym przypadku przedsejmowym) wykorzystano formułę: „my, urzędnicy ziemscy i grodzczy i wszystko rycerstwo, obywatele powiatu oszmiańskiego”¹⁰⁴. Niemniej w liście szlachty powiatu wilkomierskiego z 2 lutego 1613 r., z prośbą o zatwierdzenie Jana Walentynowicza, w którym również wprost stwierdzono, że pochodzi on od sejmiku (w tym przypadku deputackiego) nie podkreślano, że spisano go w imieniu „wszystkich” obywateli: „Мы, владники земские и городские, рыцарство, шляхта, обыватели повету вилкомиерского”¹⁰⁵. Z drugiej strony, w niektórych listach, gdzie jednoznacznie zaznaczono, że powstały na rokach sądowych, również powoływano się na dokonanie wyboru i wysłanie dokumentu przez „wszystkich” obywateli. Przykładem może być list szlachty powiatu lidzkiego z 21 stycznia 1611 r. z prośbą o zatwierdzenie Jana Czechowicza, powstały na rokach sądowych trzykrólskich, w którym stwierdzono, że wysłali go „dygnitarze, szlachta, rycerstwo, urzędnicy ziemscy i grodzczy i wszyscy obywatele powiatu lidzkiego”¹⁰⁶. Nie będzie więc chyba nadużyciem postawienie tezy, że różnice te nie mają waloru jakościowego, zaś zawarcie (lub nie) stwierdzenia o sporządzeniu dokumentu w imieniu „wszystkich” obywateli powiatu nie wynika z różnicy w charakterze zgromadzenia, które dokonało wyboru woźnego. Również procedura przedstawienia kandydata przez szlachtę powiatu i konfirmacji go przez wojewodę pozostaje w zasadzie identyczna.

Trudno też uznać za jakąś wskazówkę formuły zastosowane w odpowiedziach wojewody wileńskiego. W zdecydowanej większości przypadków w konfirmacjach wskazano, że list z oznajmieniem o wyborze kandydata na woźnego pochodził od „nie-

¹⁰⁴ List od panów obywatelów powiatu oszmiańskiego zalecenia woźnego Dmitra Hrudzinkę, Oszmiana, 8 I 1613, tamże, s. 267.

¹⁰⁵ List od obywatelów powiatu wilkomierskiego, Wilkomierz, 2 II 1613, tamże, s. 269.

¹⁰⁶ List od Ich Mości panów obywatelów powiatu lidzkiego o zalecenie woźnego Jana Czechowicza, Lida, 21 I 1611, tamże, s. 233.

których” obywateli danego powiatu, nawet jeśli został on napisany na sejmiku. Przykładowo, w wydanej 30 marca 1607 r. konfirmacji Wasyla Michajłowicza Koska nadmieniono, że o jego wyborze oznajmili „Sierotce” „панове врадники дворные земские гродские и некоторые панове обыватели того повету ошменского”¹⁰⁷. Taką formułę stosowano nawet w tych przypadkach, gdy w samym dokumencie od braci wskazano, że pochodził on od wszystkich obywateli powiatu. Przykładem niech służy konfirmacja wspomnianych już Dymitra Hrudzinki i Jana Czechowicza, w których zastosowano taką formułę („некоторые панове обыватели”). Wyjątki od tej reguły są nieliczne, bowiem jedynie w pięciu konfirmacjach stwierdzono, że o elekcji oznajmili wojewodzie „панове обыватели” (bez słowa „некоторые”). Jedną z nich (Łukasza Szyszli) miała miejsce na sejmiku przedsejmowym, dwie (Krzysztofa Matysewicza Zakrzewskiego i Szczęsnego Markowicza Wilbika) prawdopodobnie na zgromadzeniach deputackich a jedna (Hrehorego Jakowowicza) na rokach sądowych michałowskich (w przypadku Stanisława Hryhorowicza Lenartowicza nie udało się ustalić rodzaju zgromadzenia, które dokonało wyboru)¹⁰⁸. Wydaje się zatem, że trudno tę różnicę w konfirmacjach nazwać istotną i wynikającą z różnic w charakterze zgromadzenia dokonującego elekcji. Nie ma także powodu, aby domniemywać, aby różnica ta w jakikolwiek sposób wpływała na uznanie legalności wyboru woźnego i jego zatwierdzenie przez wojewodę.

Tym niemniej, wybór woźnych zarówno na rokach sądowych, jak i na sejmikach (ewentualnie innego rodzaju zgromadzeniach szlachty powiatu) w świetle brzmienia art. 8 IV rozdziału III Statutu Litewskiego w związku z art. 1 tegoż rozdziału pozostawia istotny problem teoretyczny. Czy zatem, w ślad za Iwanem Iwanowiczem Łappą, można uznać szlachtę powiatową za korporację¹⁰⁹, której emanacją byłby nie tylko sejmik, ale wyrażającą swoją wolę także na inne sposoby, w tym na rokach sądowych lub innego rodzaju zjazdach/zgromadzeniach, czasem zbierających się samorzutnie? I czy potwierdzeniem takiego sposobu rozumienia roli lokalnej społeczności nie jest spotykane niekiedy w materiale źródłowym, choć nie dominujące, samookreślanie się braci powiatowej jako „rzeczypospolitej”¹¹⁰? Czy też mamy do czynienia jedynie z przejawem elastyczności szlacheckiej kultury prawnej, za którą trudno doszukiwać się głębszych konstrukcji teoretycznych? Pytanie to pozostaje na razie otwarte i wymaga dalszych badań.

¹⁰⁷ List konfirmacji temu woźnemu Koskowi, Wilno, 30 III 1607, tamże, s. 192–193.

¹⁰⁸ Konfirmacja [na woźnowstwo Łukasza Szyszli], Nieśwież, 28 I 1613, tamże, s. 266; Konfirmacja [na woźnowstwo Krzysztofa Matysewicza Zakrzewskiego], Nieśwież, 16 VI 1612, tamże, s. 264–265; Konfirmacja temu woźnemu Wilbiku, Nieśwież, 13 VIII 1613, tamże, s. 284; Konfirmacja na woźnowstwo temu Hryhorowi Jakowowiczu, Nieśwież, 22 X 1611, tamże, s. 248–249; Konfirmacja na woźnowstwo Stanisława Hryhorowicza Lenartowicza z powiatu oszmiańskiego, Niemież, 26 VII 1610, tamże, s. 230–231.

¹⁰⁹ И.И. Лаппо, *Великое княжество Литовское...*, s. 104.

¹¹⁰ T. Ambroziak, *Rzeczpospolita w litewskich instrukcjach sejmikowych w latach 1587–1648. Próba analizy terminologicznej*, СРН, 2013, t. 55, z. 2, s. 191–214; T. Амброзяк, *Понятийный аппарат сеймиковых источников конца XVI – первой половины XVII века как проявление политической культуры шляхты Великого княжества Литовского*, „Славяноведение”, 2016, nr 2, s. 51–63.

BIBLIOGRAFIA – REFERENCES**Archival sources:****Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:**

Archiwum Warszawskie Radziwiłłów:

dz. II, nr: 560, 561, 585, 602, 604, 608, 620, ks. 4, ks. 8; supl. 266

dz. V, nr: 12382/II;

Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk:

rkps 365;

Biblioteka Książąt Czartoryskich – Muzeum Narodowe w Krakowie:

rkps: 106, 109;

Evivska nacionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka:

f. 103, op. 2, nr 431.

Rossiyskaya natsionalnaya biblioteka:

ф. 971, оп. 2: авт. 133, нр 43; авт. 150, нр 6

Printed sources:

Akta sejmikowe województwa wileńskiego (1566–1655), oprac. T. Ambroziak, T. Kempa, Toruń 2023 (w druku).

Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego, naprzód za Naiśniejszego Hospodara Króla Jego Mości Zygmunta III w Krakowie w roku 1588..., Wilno 1744.

Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею, т. 22: *Акты слонимского земского суда*, Вильна 1895.

Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею, т. 3, Санкт-Петербург 1848.

Статут Великого князства Литовского 1566 года, [w:] „*Временник Московского общества истории и древностей российских*”, 1855, кн. 23, s. 1–199.

Studies:

Ambroziak T., *Rzeczpospolita w litewskich instrukcjach sejmikowych w latach 1587–1648. Próba analizy terminologicznej*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*”, 2013, t. 55, z. 2, s. 191–214.

Ambroziak T., *Wybór urzędników i woźnych przez sejmiki województwa wileńskiego na początku XVII w.: teoria i praktyka w świetle korespondencji urzędowej wojewody wileńskiego Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki”*, [w:] *Parlamentaryzm i elity parlamentarne w XVII wieku* (w druku).

Ambroziak T., *Ponyatiyny apparat seymikovykh istochnikov kontsa XVI – pervoy poloviny XVII veka kak proyavlenie politicheskoy kul'tury shlyakhty Velikogo knyazhestva Litovskogo*, „*Slavyanovedenie*”, 2016, nr 2, pp. 51–63.

Byliński J., *Dwa sejmy z roku 1613*, Wrocław 1984.

Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1582–1696). Spis, pod red. A. Rachuby, oprac. H. Lulewicz i A. Rachuba, Warszawa 2007.

Jop R., *Początki urzędu woźnego generalnego (ministerialis Regni generalis) w ziemi chełmskiej w ostatniej ćwierci XVI wieku*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*”, 2022, t. 74, z. 1, s. 147–157.

Konieczna D., *Ustrój i funkcjonowanie sejmiku brzeskolitewskiego w latach 1565–1763*, Warszawa 2013.

Krupka O.V., *Vizhi ta vozni u strukturi i protsedurakh mistsevoogo sudu Volini 1560–1570-kh rr. XVI st.*, „*Etnichna istoriya narodiv Yevropi*”, 2011, vyp. 34, pp. 89–96.

Kutrzeba S., *Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich. I. Województwo krakowskie (1374–1501)*. Kraków 1901.

Lappo I.I., *Velikoe knyazhestvo Litovskoe vo vtoroy polovine XVI stoletiya*. Litovsko-russky povet

i ego seymik, Yuryev 1911.

Lappo I.I., *Zemsky sud v Velikom knyazhestve Litovskom v kontse XVI veka*, „Žurnal ministerstva narodnogo prosveshcheniya”, 1897, nr 6, pp. 263–301.

Mašlyka G., *Vozny*, [in:] *Vyalikae knyastva Litoŭskae: Ęntsyklapedyya*, t. 1: *Abalenski – Kaděntsyya*, red. G.P. Pashkoŭ [i insh.], Minsk 2005, p. 460.

Michnevič A., *Status voznykh pa statutakh VKL*, [w:] *Aktual'nye voprosy sovremennoy pravovoy nauki: materialy Mezhdunar. nauch. konf. studentov, magistrantov i aspirantov i sektsii «Yurid. nauki» Resp. nauch. konf. ctudentov i aspirantov vuzov Resp. Belarus' «NIRS – 2011»*, Minsk, 4–5 noyab. 2011 g., otv. red. O.I. Chupris, Minsk 2012, s. 11–12.

Nowosad W., *Formowanie się urzędu woźnego generalnego w ziemi chełmińskiej w końcu XVI wieku*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, red. A. Górak, I. Łuć, D. Magier, t. 1, Lublin-Siedlce 2008, s. 29–46.

Nowosad W., *Woźny ziemski chełmiński i generał woźny ziemski chełmiński w XVI w.*, „*Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*”, 2008, t. 11, s. 39–55.

Paźniakoŭ V., *Viž*, [in:] *Vialikaje kniastva Litoŭskaje: Encyklapedyya*, t. 1: *Abalenski – Kadencyja*, red. H.P. Paškoŭ (hał. red.) [i inš.], Minsk 2005, pp. 407–408.

Poliščuk V., *Oficijni svodky – vyži Lučkohu zamkovoho uriadu v 1561–1567 rr. (osobovyy sklad ta službove pidporiadkuvannia)*, „*Socium. Aľmanach social'noji istoriji*”, 2005, nr 5, pp. 13–39.

Poliščuk V., *Vriadove vyživstvo v strukturi publicšno-pravovych procedur (na materialy lučkykh zamkovykh knygh 1558–1567 rr.)*, „*Socium. Aľmanach social'noji istoriji*”, 2002, vyp. 1, pp. 79–109.

Poliščuk V., *Zaprovadžennia uriadu voznoho v Lučkomu poviti u 1567 roci*, „*Ukrajinskyy archeohrafičnyj ščoričnyk*”, 2002, vyp. 7, pp. 185–215.

Radaman A., *Udzieł ślachty ũ padtrymańni pravaparadku na terytorji Novaharodskaha vajavodstva Vialikaha Kniastva Litoŭskaha, Ruskaha i Žamojckaha ũ druhoj paťovie XVI st.*, [in:] *95 let milicii Bielarusi: matjeriaty rjesp. nauč.-prakt. konf. (Minsk, 1 marta 2012 h.)*, Minsk 2012, pp. 115–124.

Rymaszewski Z., *Woźny sądowy. Z badań nad organizacją sądów prawa polskiego w średniowieczu*, Warszawa 2008.

Šaľanda A., *Ziemski sud Haradzienskaha pavieta ũ 1555–1564 hh.*, „*Haradzienski palimpsiest*”, 2009, pp. 35–64.

Starčenko N., *Vozni na Volyni v ostannij tretyni XVI-na počatku XVII st.: sudovi uriadnyky čy sluhy?*, „*Socium. Aľmanach social'noji istoriji*”, 2008, vyp. 8, pp. 134–162.

Szymczakowa A., *Woźni sądowi łęczyccy, sieradzcy i wieluńscy do połowy XV w.*, „*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica*”, 1989, nr 36, s. 77–94.

Wolff A., *Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370–1526*, Wrocław 1962.

Zakrzewski A., *Wiž w prawie litewskim*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*”, 1985, t. 37, z. 2, s. 153–165.

Zakrzewski A.B., *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. – ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*, Warszawa 2000.

Zakrzewski A.B., *Wielkie Księstwo Litewskie (XVI–XVIII w.). Prawo – ustrój – społeczeństwo*, Warszawa 2013.

